

Gorazd Stariha

Krvave rejnice

O primerih zlorabe rejništva iz prve polovice devetnajstega stoletja

STARIHA Gorazd, dr., arhivski svetovalec,
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,
Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

364-782.42"18"
347.633"18"

KRVAVE REJNICE

*O primerih zlorabe rejništva iz prve polovice
devetnajstega stoletja*

V strahu pred sramoto zaradi zanositve in poroda izven zakona, so ženske s Kranjske pogostoma raje hodile rojevat v oddaljeni Trst, kot pa v bližnjo Ljubljano. Tam so ponavadi tudi pustile novorojeno dete. Najdenišnice so nato te otroke oddajale v plačano rejo na podeželje, kjer so jih dokaj radi jemali, saj so predstavljale redni letni vir denarnega prihodka. Pri tem pa je lahko prihajalo tudi do zlorab, ko so najdeni umrli, njihovi rejniki pa so še kar sprejemali rejnino zanje. V fondu Deželnega sodišča v Ljubljani so se nam ohranili sodni spisi iz let 1817-1823, ki obravnavajo tako skupino malopridnežev. V obsežni preiskavi so sicer obravnavali veliko sumov umorov, da so namreč v rejo oddani otroci zaradi nedokazanega zanemarjanja ponavadi zelo hitro pomrli, potem pa so zločinske rejnice s kazanjem drugih otrok najdenišnični komisiji pobirale oskrbni denar. Izrečene pa so bile le sodbe in kazni zaradi prevar. Posebno zgodbo v tem umazanem pridobitništvu so predstavljali poročeni starši, ki so svoje otroke oddajali v najdenišnico in jih potem jemali nazaj z oskrbno pogodbo. Zanimivo pri tem je stališče deželnega sodišča, da to ni zločin prevare, ampak stvar civilnega dela sodišča.

Ključne besede: najdenčki, rejništvo, Moravče, socialna zgodovina, kriminal, kazensko sodstvo, 19. stoletje

STARIHA Gorazd, PhD, Archival Advisor, Historical
Archives Ljubljana, Department for Gorenjska, Kranj,
Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

364-782.42"18"
347.633"18"

BLOODY FOSTER MOTHERS

*Foster placement abuse cases in the first half of the 19th
century*

Fearing the shame of illegitimate pregnancy and birth, Carniolan women often preferred to give birth in the remote city of Trieste rather than in nearby Ljubljana. They often left their newborn child there. Foundling homes placed these children with families in the countryside in exchange for remuneration. Foster families usually gladly accepted these children because they provided a stable annual source of income. However, the institution of remuneration was often abused when the foster child died and its foster parents kept receiving foster care payment. The records of the Provincial Court in Ljubljana contain case files from 1817-1823 that deal with such scapegraces. An extensive investigation focused on many cases of murder because foster children often died not long after they were placed in the family, after which their foster mothers showed other children to the foster care committee and kept receiving remuneration. However, such parents were sentenced and penalized only for fraud. Married parents sometimes performed a particularly dirty kind of profit-making because they first left their own children in a foundling home and then signed a contract to become their foster parents. It is interesting that the provincial court saw this not as fraud but as a matter of civil law.

Key words: foundlings, foster care, Moravče, social history, crime, penal law, 19th century

Najdenci in »najdenci«

O tržaških, pa tudi o ljubljanskih, najdencih doslej še ni bilo veliko napisanega. O ljubljanskih najdencih je pisala Đurđa Hrženjak,¹ konkretno se jih je lotil tudi Boris Golec v razpravi o tržaških in ljubljanskih najdenčkih v Kumljanskih hribih.² Pa vendar to ni tako neznan del slovenske zgodovine. Ljubljanska in tržaška najdenišnica sta plod povečane skrbi za socialno varstvo v jožefinski dobi. Takrat je Ljubljana dobila najdenišnico (1788), prav tako Trst.³ Pravih najdenčkov, »odloženih na cerkveni prag«, je bilo pravzaprav malo, večino so predstavljali nezakonski (ne vedno!) otroci, ki so jih neporočene matere v veliki stiski oddajale v najdenišnico, oziroma so največkrat tam tudi rodile. V strahu pred neznansko sramoto nepožeganega sadu ljubezni, so Kranjice raje hodile rojevat v oddaljeni Trst, kot pa bližnjo Ljubljano, kjer bi se to lahko prehitro razvedelo v domači kraj. To pa je bilo povezano tudi z oskrbnimi stroški, ki jih je tržaška najdenišnica zaračunavala Kranjski, ker so bile te ženske ponavadi brez premoženja in so oskrbnino »plačevale« z ubožnimi potrdili, dejanske stroške pa so morale plačevati pristojne občine oziroma deželna ubožna blagajna: »Državni postavi (...) ukazujeta, da deželni zaklad plačuje preskrbovalne stroške ne samo za tiste ženske, ktere v domači porodnišnici porodijo in za take najdence, kateri se v domačo najdenišnico oddajo, ampak, da tudi za tiste kranjske ženske in najdence plačevati mora, kateri se v porodnišnicah in najdenišnicah drugih dežel znajdejo. Do sedaj se kaže, da se stroški za porodnice v drugih deželah leto za letom na 3500 gold. naberejo, preskrbovalni stroški za kranjske najdence pa samo v tržaški najdenišnici, katerih l. 1868. ni nič manj ko 782 bilo, znašajo – na grozno velik znesek, – čujte! – 35.527 gold.«⁴ Iz okrožnice se vidi, da so vsem nezakonskim otrokom, oddanim v najdenišnico ali tam rojenim, pravili kar »najdenci«,

čeprav je očitno, da za skrivoma odložene najdence niso mogli vedeti od kod so njihove matere (in pristojnim deželam izstavljati računov).

Zato je oblast javno pozivala Kranjice, naj ne hodijo rojevat v Trst, ampak v »domačo« Ljubljano: »Naj primernejše, kar v tej zadevi se storiti more, je to, da se napačna navada, da se toliko kranjskih nosečih nezakonskih žensk v tržaško porodnišnico podaja in ondaj svoje otroke pušča, za trdno odpravi, in to zato, ker so dotični stroški v ljubljanski najdenišnici memo tržaške precej nižji.

Deželni odbor je zatega del zagotovila tržaškega vodstva dobil, da zanaprej nobena noseča Kranjica – razun v največji sili – v ondotni porodnišnici ne bode se sprejela, ako brez izkaza domačega župana tjekaj pride, ali pa če ta izkaz le za ljubljansko porodnišnico velja.

Po tem takem se županstvu resno naroča, da to naredbo svojim sosesčanom po pripravnem potu naznanje da, in da posebno noseče ženske, od kterih izve, da se hočejo v kako porodnišnico podati, podučiti, da naj nikar v Trst ne silijo, kajti bila bi jim pot zastoj (...) Ob enem pa deželni odbor tudi prečastito duhovščino lepo prosi, naj ljudstvo v tem smislu podučiti blagovoli in se za to poganja, da take ženske ne silijo v Trst, kjer jim še vnovič nevarnosti zapeljanja pretijo.«⁵

Tako pa so se Kranjice dostikrat že precej pred rokom odpravile v Rim do Trsta in čez nekaj časa prišle nazaj, kot da se ni nič zgodilo, da so samo iskale delo kot služkinje in niso našle nič trajnejšega. Novorojeno dete pa je ostalo v Trstu. Ampak ne za dolgo. Najdenišnice so namreč te otroke oddajale v plačano rejo, največkrat na podeželje in tako so se ti otroci vračali na Kranjsko. Na podeželju so šle te sirote dobro v promet, saj so predstavljale redni letni vir denarnega prihodka, kjer pa se deli državni denar, se prej ali slej pojavijo domislice, kako neupravičeno pristaviti svoj piskrček. In o tem bo govoril ta prispevek, namreč o umazanih babah, ki so hodile v tržaško najdenišnico po novorojence, jih nalašč zanemarjale, da so jim že na poti iz Trsta pomrli, potem pa vsako leto kazale »nadomestne« otroke, da so potegnile rejnino.

¹ Đurđa Hrženjak, »Al te je treba bilo, al ne, vedno bom srčno ljubila te«, *Analiza zapisnikov ljubljanske Najdenišnice in porodnišnice na prelomu 18. stoletja*. V: Znanstveni posvet Zgodovina socialne politike, socialnega dela in izobraževanja za socialno delo v Sloveniji: Zbornik povzetkov. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2005, str. 15.

² Boris Golec, *Tržaški in ljubljanski najdenčki v Kumljanskih hribih*. V: *Kronika*, let. 1989, št. 3, str. 192-202.

³ Prav tam, str. 192.

⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, ZAL KRA 2, Občina Kranj, arhivska enota (a. e.) 717.

⁵ Prav tam.

N.º	NOME e COGNOME		Introdotta	Segnale, con cui fu esposto	LUOGO DI		DATA DI					
	dell'Orfano	della Madre			Nascita	Battesimo	Nascita	Esposizione	Battesimo	Consegna al nutrito	Morte	Restituzione alla Madre naturale, ai propri genitori o ad altre persone
67	Albanini Albino											
68	Albanini Cristoforo	Antonia										
69	Margari Maria	Luca										
70	Temperini Giovanni	Paolina										
71	Annici Annetta											
72	Königsmann Giovanni Maria											
73	Tanzinger Giuseppe											
74	Apollonio Apollonia											
75	Apollonio Adelaide											

»Vhodni delovodnik« (Državni arhiv v Trstu, fond: Ospedali Riuniti di Trieste – Serie orfani ed esposti, delovodnik št. 6)

V fondu Deželnega sodišča v Ljubljani so se nam ohranili sodni spisi iz leta 1823, ki obravnavajo dokaj organizirano skupino malopridnežev, ki so se ukvarjali z molženjem najdenišničnega denarja, kar sicer ni bilo lepo, pa vendar malenkostno glede na politikantsko in drugo moljenje države, ki se pač dogaja v vseh časih – odurno pri tem početju je bilo to, da so prevzeti rejenci pač morali umreti, ker je bil v tem »biznisu« pomemben samo denar, ne pa njihovo preživetje. Pa si pogledimo.

Odkritje zločinskega početja

Prvič se to žalostno početje pojavi v sodnih spisih leta 1817,⁶ ko je preiskovalni referent deželnega sodišča, kazenski svetnik Jožef Laurin kot inšpektor, sprva dobil zgolj nalogo raziskati najdbo otroškega trupla v Savi (24. 2. 1817). Rezultati te

preiskava pa so pokazali, da je ozadje veliko globlje in preiskava se je razširila na vse tržaške najdenice v moravski okolici. Ustanovili so posebno centralno dvorno komisijo »za ugotavljanje zločinov izpostavljanja in utapljanja otrok«. Guberniju je bilo naloženo, da v sodelovanju s sodiščem to nečloveško dejavnost razkrije in krivce preda pravičnemu kaznovanju. Pri tem je kranjski gubernij sodeloval s tržaškim gubernijem in župnišči v krajih, kamor so bili najdenci predani v rejo.

In odkrili so zločine, katerih sprva še slutili niso. Kot so pokazale preiskave, naj bi šlo za različne načine ubijanja, namreč nasilnega ravnanja, ki se je kazalo v tem, da najdencev niso hranili in negovali – da so jih zanemarjali glede najosnovnejših potreb in jih izpostavljali mrazu. Nadalje je prihajalo do mnogovrstnih prevar, namreč; da so poročeni ljudje svoje zakonske otroke odlagali v najdenišnico in jih ponovno jemali ven s pogodbo kot najdenice; da so bili najdenci ponovno odloženi, da bi prišli do še ene pogodbe; da so kupčevali s

⁶ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani; kazenski spisi F III, fascikel Inquisitions Haus 1816-1820, delovodna številka 78/1817.

pogodbami za umrle ali (ponovno) odložene otroke in slednjič, da so potrebna potrdila za pridobitev najdencev (in pogodb) ponarejali.

Posrednice so nesrečne otroke nosile iz Trsta na vse kraje, center tega početja pa so bile Moravče. Referent Laurin je v začetku junija 1817 pisal guberniju, da se je na različne načine vpletenih zelo namnožilo, da bodo zaprti in oskrbovani za čas zaslišanj kar na bližnjem gradu Tuštanj. Vseh zaslišanih je bilo res okrog sto. Največ zaradi suma prevare, približno dvajset, ki so jih dolžili tudi umorov, pa so za nadaljnje zaslišanje prepeljali v Ljubljano. To zaslišanje se je za glavne osumljenke in zločinke zavleklo vse do leta 1823, ko so jim šele izrekli sodbe.⁷ Kot bomo videli, je bila glavna pajkovka v tej mreži Jera Kovič, vulgo Voukula, vse se je nekako sukalo okrog nje, vsak od osumljenih je bil na nek način kdaj v povezavi z njo. Najprej si pogledjmo nekaj obsojenih že takoj leta 1817.

Kako vzeti v rejo lastnega otroka

Helena Makel iz Golišč pri Kresnicah, 24 leta stara samska kmečka dekla, je bila tudi sama tržaška najdenka. Zasliševali so jo zaradi poskusa prevare v glavnem procesu proti Jeri Kovič. Od te je septembra 1816 za sedem goldinarjev kupila pogodbo, ki se je glasila na rejnico Jero Lovše za že umrlo tržaško najdenko Tereso Terotti. S tem, da je pokazala svojega lastnega otroka, je septembra 1816 iz fonda tržaške najdenišnice dobila 6 gld 40 kr. V nadaljnjih sedmih letih naj bi na tak način pridobila več kot 100 gld. V zadevi pa ni šlo samo za prevaro, ampak tudi za uboj in skrivni pokop pravih tržaških najdencev, zato je preiskovalni sodnik predlagal najstrožje kaznovanje po § 181 kazenskega zakonika (ječa od pol do enega leta, oziroma »ob izpolnjenih pogojih« do pet let). Oteževalnih okoliščin ni bilo, olajševalne pa, da je to storila v silni revščini, na pobudo Jere Kovič, da je takoj priznala krivdo in na zaslišanju odkrila do tedaj neodkrito prevaro, da je bila brez lastne krivde dalj časa v ječi (ker se je zaslišanje zavleklo), da je bila ta prevara le prvi poizkus in da je bila iz tega nastala škoda neznatna. Zato naj bi pri tem vsekakor uporabili §

48.⁸ Seveda pa bo morala povrniti škodo, oskrbne stroške in sodno takso.

Zaslišanje v Ljubljani je trajalo od avgusta do oktobra 1817 in Heleno so nazadnje obsodili na tri mesece ječe, povrnitev škode (6 gld 40 kr), oskrbne stroške (16 kr za dan) in sodno takso (12 gld).

Jurij Terdin, vulgo *Zajcov Jur*, je bil rojen v Moravčah, 25 let star, poročen, mlinar po poklicu. Zasliševali so ga od septembra do oktobra 1817. Ponaredil je smrtovnico, kot izmišljeni župnik Luka Hudobivnik iz Sv. Ožbalta, za najdenca Carla Eugenia Emsa, ki je bil z oskrbno pogodbo predan rejnici Mariji Klemenc že oktobra 1812 in je umrl v nekaj dneh po prevzemu. Oskrbno pogodbo je preskrbela Voukula, oskrbni denar pa so dvignili v Šmartnem pri Litiji (27 gld 42 ½ kr). Zajcov Jur je za svojo uslugo od tega denarja dobil devet goldinarjev, od sodišča pa pol leta ječe.

Neža Resnik, vulgo *Zajcova Neža*, je bila sestra Jurija Terdina. Stara je bila 31 let, poročena. Zasliševali so jo od maja do novembra 1817. Ta je svojega lastnega zakonskega otroka Janeza leta 1814 oddala v tržaško najdenišnico in ga vzela nazaj v oskrbo, pod najdenišničnim imenom Stephano Stappetz. Vsega skupaj je zanj dobila od najdenišnice 31 gld 20 kr.

Glede oddajanja zakonskih otrok v najdenišnico in njihovega jemanja nazaj v družino z oskrbno pogodbo, si sprva tudi sodišče samo ni bilo na jasnem, ali je to prevara po kazenskem zakoniku ali ne. Nazadnje je 7. 11. 1817 sklenilo, da ni zločin, da zakonski ljudje svojega »kranjskega« otroka oddajo tržaški najdenišnici in ga nato vzamejo nazaj v oskrbo s pogodbo in za to dobijo denar. Tako da glede tega proti Neži Resnik sodišče ni uvedlo kazenske preiskave, oškodovano stranko (tržaško najdenišnico) pa so za povrnitev sicer nezakonito izvaženega denarja napotili na civilni pravdni postopek.

Enako kot s prvim, je Neža Resnik naredila tudi s svojim drugim zakonskim otrokom, Jerne-

⁷ ARS, AS 307, kazenski spisi F II, del. št. 221/1823.

⁸ Po § 48 kazenskega zakonika iz leta 1803 se je za zločine, za katere predvidena kazen ni presegala pet let zapora, kazen lahko znižala, če so obstajale osnove, da se je lahko pričakovalo poboljšanje kaznovanega.

jem. Pustila ga je v tržaški najdenišnici in ga vzela nazaj pod imenom Pietro Pavetti, z oskrbno pogodbo marca 1815. Da pa je naslednje leto lahko dvignila oskrbnino zanj (21 gld 35 kr), je morala komisiji pokazati svojega prvega otroka, z najdenišničnim imenom Stephano, ker je njegov brat Jernej teden prej, 1. 9. 1816 umrl. Vsaj pokopala pa ga je kot svojega zakonskega otroka in ne kot najdenca.

Tretjič so Zajcovo obdolžili napeljevanja k odložitvi zakonskega otroka staršev Elizabete in Gregorja Kocjančiča tržaški najdenišnici in njegovo »nazaj vzetje« v oskrbo pod najdenišničnim imenom Simone Sinker, z oskrbniško pogodbo z dne 26. 6. 1815. Za kar so »potegnili« 26 gld 47 kr.

Četrtrič so jo obdolžili, da je napeljala brata Jurija Terdina, da je ponaredil smrtovnico za umrlega najdenca, kot da je umrl šele po dveh letih in sedmih mesecih, s čimer sta goljufivim potom dobila 25 gld 20 kr.

Glede olajševalnih okoliščin je bila edina ta, da se je sama prijavila sodišču. Oteževalne pa, da je kriva dveh zločinov prevare in težkega policijskega prekrška poskusa prevare, da je z oddajo svojih in tujih otrok najdenišnici povzročila škodo, da si je izmišljevala lažne okoliščine in s tem zapeljevala preiskovalnega sodnika in preiskavo, da se je kljub obljubi oddaljila od kraja prebivanja in se skrivala, in končno, da je svojega lastnega brata zavedla v zločin. Očitati so ji še zanemarjanje materinskih dolžnosti, kršenje le-teh.

Sodišče je »Zajcova« dva spoznalo za kriva prevare, Nežo tudi za sokrivo pri zločinu in težkega policijskega prekrška poskusa prevare. Decembra 1817 so Jurja obsodili na šest mesecev, Nežo pa na deset mesecev ječe. Skupaj sta bila tudi dolžna povrniti škodo najdenišnici (27 gld 42 ½ kr), oskrbne stroške in sodno takso (vsak po 6 gld). Nežo so torej obsodili samo za prevaro skupaj z bratom, za ostalo ji niso mogli soditi.

Pokažeš otroka in dajo ti denar

V prvih treh primerih so bili preiskovanci obsojeni že v letu 1817, ko so začeli z obsežno preiskavo prevar s tržaškimi najdenci. Preiskava se je za nekatere zavlekla vse do leta 1823, ko je sodišče izreklo še zadnje sodbe, vsi zločini pa so bili storjeni

v obdobju petih let med 1812 in 1817. V letu 1823 je sodišče izreklo še predzadnje sodbe, preden je obsodilo tudi prvoobtoženo Voukulo.

Poleti 1823 so zasliševali *Apolonijo Kovič*, svakinjo Voukule, samo en teden. Stara je bila 40 let, poročena na kmetiji v Podgori pri Dolskem, mati petih otrok, starih od šest do šestnajst let. Priznala je, da je leta 1815 od Jere Kovič prejela skrbniško pogodbo za tržaškega najdenca, ki ni bil več živ, z namenom, da bi z njo nato sedem let dobivala oskrbnino, namesto najdenca pa kazala enega svojih otrok. Za pogodbo je dala Voukuli prvi enoletni obrok. S to pogodbo in enim svojim otrokom je šla v jeseni 1815 v Moravče, kjer ji je inšpektor tržaške najdenišnice izplačal oskrbnino, nekaj čez 13 gld. Od tega je obdržala zase 1 gld 20 kr, ostalo je dala Voukuli. Naslednjo jesen pa je dobila nekaj čez 19 gld in vse obdržala zase. S tem kaznivim dejanjem prevare je bila povzročena škoda 32 gld 32 kr.

Sodišče je v obrazložitvi navedlo, da se zavarovanje uprave najdenišnice s predstavljanjem otroka enake starosti in spola, kot je bil umrl najdenec, in s tem pridobivanje denarja, kaznuje po § 181 z ječo od pol do enega leta. Oteževalnih okoliščin, razen ponavljanja, ni bilo. Kot olajševalne pa so navedli njeno sicer brezmadežno življenje in preživljanje peterih nedoraslih otrok v zelo težkih razmerah, na zadolženem in slabo donosnem posestvu. Nadalje, da za pridobitev te skrbniške pogodbe sama ni nič storila ali napeljevala, ampak da jo je v to zavedla Jera Kovič. V dobro so ji šteli tudi to, da se je po prvem uspešnem poskusu pridobitve oskrbnega denarja toliko lažje odločila za drugič, ker je najdenišnična inšpekcija kar najbolj lahkomišelnostno izplačevala oskrbnino. Prav tako so ji v olajšanje šteli, da čeprav je z lahkoto dobila prva dva zneska, tega ni več počela, ampak je iz lastnega nagiba pogodbo izročila župniku in s tem pokazala kesanje in odstopila od nadaljnjega povzročanja škode. In nazadnje, da je bil takrat njen mož bolan, hiša polna otrok in čas lakote. Vse te okoliščine da opravičujejo uporabo § 48 (znižanje osnovne zagrožene kazni). Tako so jo obsodili le na osemdnevno ječo, povrnitev škode in plačilo sodne takse (12 gld).

Nežo Markeč vulgo Pouhovko, staro 26 let, iz občine Prežganje, so zasliševali komaj slab poletni teden leta 1823. Ta je jeseni 1815 od Voukule kupila pogodbo za najdenca Paola Panuzzija, in sicer za

der in die Za										übergebenen Triester Findlinge									
Nr.	Geburtsort	Geburtsdatum	Geburtszeit	Name des Kindes	Geschlecht	Alter	Mutter	Vater	Merkmal	Name des Kindes	Geburtsort	Geburtsdatum	Geburtszeit	Name des Kindes	Geschlecht	Alter	Mutter	Vater	Merkmal
1	Trieste	1823	27. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	27. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
2	Trieste	1823	28. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	28. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
3	Trieste	1823	29. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	29. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
4	Trieste	1823	30. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	30. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
5	Trieste	1823	31. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	31. 7.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
6	Trieste	1823	1. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	1. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
7	Trieste	1823	2. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	2. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
8	Trieste	1823	3. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	3. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
9	Trieste	1823	4. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	4. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.
10	Trieste	1823	5. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.	Anton	Trieste	1823	5. 8.	Anton	m.	1	Anton	Anton	1. 1.

»Izhodni delovodnik« (Državni arhiv v Trstu, fond: Ospedali Riuniti di Trieste – Serie orfani ed esposti, delovodnik št. 17)

prvi enoletni skrbniški obrok, ki ga je dobila, ko je pokazala svojega otroka namesto najdenca. Na tak način je dvakrat dvignila rejniški denar in sodišče jo je spoznalo za krivo prevare. Pri izrekanju sodbe sodišče oteževalnih okoliščin ni videlo, pač pa olajševalne. In sicer, da jo je zavedla Voukula, da jo je k ponovnemu dvigu oskrbnega denarja navedla lahkomišelnost komisije, ki ji je prvič s tako lahkoto dala oskrbni denar za nepravlega otroka in da se je, preden je dvignila tretji obrok, premislila in preiskovalni komisiji prostovoljno predala pogodbo. V dobro ji je bilo šteto tudi njeno do takratno brezmadežno življenje, da so jo k temu prisilili časi lakote in končno, da ima štiri nedorasle otroke, med njimi komaj polletnega dojenca. Tudi njo so zaradi vsega naštetega obsodili le na osem dni ječe, povrnitev oskrbnine in sodno takso. Sodišče je bilo mnenja, da je odprtega srca in da se kesa.

Glede suma umora in prevare je kazensko sodišče leta 1823 preiskovalo tudi Nežo Derčar. Zaradi pomanjkanja dokazov je bila ta preiskava uki-

njena, za poskus prevare in sodelovanje pri prevari pa je dobila tri mesece ječe. Tržaški najdenišnici je namreč zapustila že v oskrbo oddano najdenko Brigito Berberi in jo ponovno vzela v oskrbo pod imenom Michieli Micklerer, seveda z novo oskrbno pogodbo, na katero je kasneje dvignila denar (31 gld).

Otroci so umirali kar sami od sebe

In tako je prišla na vrsto glavna obdolženka, Jera Kovič, vulgo Voukula, ki je bila v preiskavi zaradi suma umora in prevare kar od 26. 7. 1818 do 24. 8. 1823. Rojena je bila v vasi Senožeti (župnija Dolsko), stara 56 let, vdova po Janezu Koviču, sebenjku iz Dešna (moravska fara) kjer je imela stanovanje in preživetje. Bila je brez lastnega premoženja, do tedaj še nekaznovana ali v preiskavi. Njena obtožnica je bila sestavljena iz enajstih točk in je bila prepletena z imeni drugih sodelujočih, tudi preiskovanih in obsojenih pridobitnikov.

Prva in druga točka sta jo bremenili nezakonite prilastitve rejniških pogodb z najdenišnico. Prva je bila sklenjena na izmišljeno ime Mica Gašte za najdenca Pietra Penattija, druga pa na prav tako izmišljeno Mico Čurm za Giovannija Maria Gollia.

V preiskavi so ugotovili, da je *Barbara Javoršek*, vulgo *Mehčova Barbula*, s ponarejenimi potrdili duhovščine (na gornji izmišljeni imeni) »dvignila« iz najdenišnice najdenca Penattija in Gollija (2. in 24. 8. 1814) in po smrti obeh (že na poti iz Trsta) rejniške pogodbe zanj prodala Voukuli. Prvo za tri tolarje (vredne po 2 gld 10 kr), drugo pa za 6 gld. Pogodbo za Penattija je Voukula nato dala svakinji Apoloniji Kovič, da je v Moravčah pokazala svojega sina in dobila oskrbni denar. Namesto Gollija pa so septembra 1816 v Šmartnem pokazali otroka Voukuline hčere Helene oziroma zeta *Jurija Raunikarja*.

Preiskovalni sodnik je pripomnil, da Voukuli umora najdencev ne morejo pripisati, ker da glede tega ni bila v dogovoru z Barbaro Javoršek, ki je dejansko vzela otroka iz najdenišnice in je bila v preiskavi tudi oproščena suma njunega umora. Glede prvega primera, da je bila Voukula samo sokriva, ker je le posredovala pogodbo, glede drugega, da je bila sama izvrševalka. V prvem primeru so najdenišnico ogoljufali za 32 gld 32 kr, kar je več kot 25 gld in se obravnava kot prevara. V drugem primeru pa je bilo odvzetih 12 gld – te zneske bo v sodbi dolžna vračati skupaj z drugimi že obsojenimi.

Proti omenjeni Mehčovi Barbuli je sodišče sklenilo preiskavo 10. 5. 1823. V preiskavi je bila skupaj z *Barbaro Tonovc* zaradi umora, detomora in prevare, nazadnje pa so ju obsodili zaradi prevare in beračenja na pet let ječe. Na maksimalno višino kazni, ki jo je za prevaro predvideval § 181 je zagotovo vplivalo veliko število prevar in vsota tako prigoljufanega denarja.

Glede tretje točke obdolžnice, naj bi spomlad 1815 prišla Barbula k Voukuli s pogodbo za Carla Eugenia Emsa z dne 15. 10. 1812 in ji dejala, da jo ima že dve leti in pol pri sebi in da zanj ni bilo dvignjeno nič denarja, ker je najdenec umrl že na poti iz Trsta, ne more pa najti nikogar, ki bi ji ponaredil smrtovnico, da je otrok umrl šele v zadnjem času in ne že takoj. Voukula pa da ima zeta, ki zna pisati in naj zadevo ponaredi, da bodo lahko dvignili zaostali denar. Vendar pa se zet Jurij Ravnikar ni

dal potegniti v to in Voukula je prišla na misel, da ima tudi Neža Resnik brata, ki zna pisati. Tudi za to prevaro bodo morali skupinsko vračati denar, za umor pa prav tako ni bilo (dovolj) dokazov.

Četrta točka je Kovičevo obtoževala, da si je za pridobitev dveh najdencev priskrbela ponarejena potrdila duhovščine, napisal jih je neki vulgo *Tompek*. S temi ponarejenimi potrdili sta njena sestra Neža Derčar in *Jera Terdin* »dvignili« po enega najdenca, sama si tega ni upala, nato pa sta Voukula in njena sestra nesli vsaka enega najdenca v nahrbtnem košu v senu. Ko sta petega dne po prevzemu (28. 10. 1816) v bližini Laz pri Dolskem odložili koša za počitek, sta opazili, da je najdenec Andreas Abdicater mrtev, vendar ne dolgo, ker truplo še ni bilo trdo, oziroma je bilo še mlačno. Da bi dobili oskrbni denar, sta sklenili truplo naskrivaj pokopati, kar je prevzela Neža Derčar. Voukula je povedala, da naj bi bil otrok bolan že ob prevzemu v Trstu, da naj bi že tam rekli, da ne bo preživel. Sicer naj bi do Bežigrada šla z njima tudi Jera Terdin in naj bi tega najdenca med potjo došla. Truplo sta najprej skrili v senu v košu in kajžarju, pri katerem sta počivali, dejali, da Voukula nosi v košu putrih vina. Derčarca je na sodišču izjavila, da je otroka najprej pokopala nedaleč stran od hiše Voukule, nad Savo, pozneje pa ga je v strahu, da ga ne bi našli, izkopala in vrgla v Savo. Potrdila je, da je prevzela najdenca v Trstu in ga nesla do Bežigrada, ga nato predala drugima dvema in šla sama proti Črnučam. Najdenec naj bi bil pri prevzemu v Trstu zdrav, to da ve, saj ga je nosila in po poti došla. Pri predaji otroka Voukuli v Bežigradu, da je bil otrok zdrav in dobro hranjen, zdravih rdečih lic. Ko sta bili v Tuštanju z Voukulo zaprti, naj bi ji ta grozila, da naj pazi, kaj bo govorila glede tega otroka, da naj v njeno dobro izjavi, da je še živ, če ne da jo bo ta otrok še pokopal. Poleg skrivnega pokopa, ne da bi obvestili cerkveno in posvetno gosposko, ter suma, da se je prej izvršil umor, so našli še druge oteževalne okoliščine. To so ponarejanje potrdila župnije za prevzem najdenca, nasprotujoča izjava Terdinke, da je bil otrok ob prevzemu zdrav in da naj bi Voukula grozila Terdinki, da naj glede najdenca priča njej v prid, sicer da bo pokopana. Vendar pa kljub vsem tem okoliščinam Voukula ni priznala, da je otrok umrl nasilne smrti in zaradi pomanjkanja dokazov so preiskavo glede umora opustili. Glede ponarejanja potrdil bo govora v točki 10, glede povračila škode, pa ta (še) ni bila storjena, je pa očitno

imela Voukula namen dobivati letno oskrbnino 19 gld sedem let.

Za peto točko obtožnice je Voukula izpovedala, da je s ponarejenim župnim potrdilom poleti 1816 iz najdenišnice vzela najdenca Francesca Flega, ki je bil takrat zdravega videza. Čez nekaj časa pa se mu je na levi roki naredil tvor, ki se je odprl in iz njega je tekla smrdljiva tekočina. Čez pet ali šest dni zatem je brez zdravniške pomoči umrl v hiši zeta Jurija Ravnikarja. Dali so ga v krsto, peljali v Moravče in pokopali kot zapuščenega otroka neke beračice. Seveda zato, da so obdržali oskrbno pogodbo. Sodišče je znova dvomilo, da je bilo res tako, vendar za umor ni imelo zadostnih dokazov in je glede tega preiskavo ukinilo, prav tako ni ugotovilo zlorabe oskrbne pogodbe.

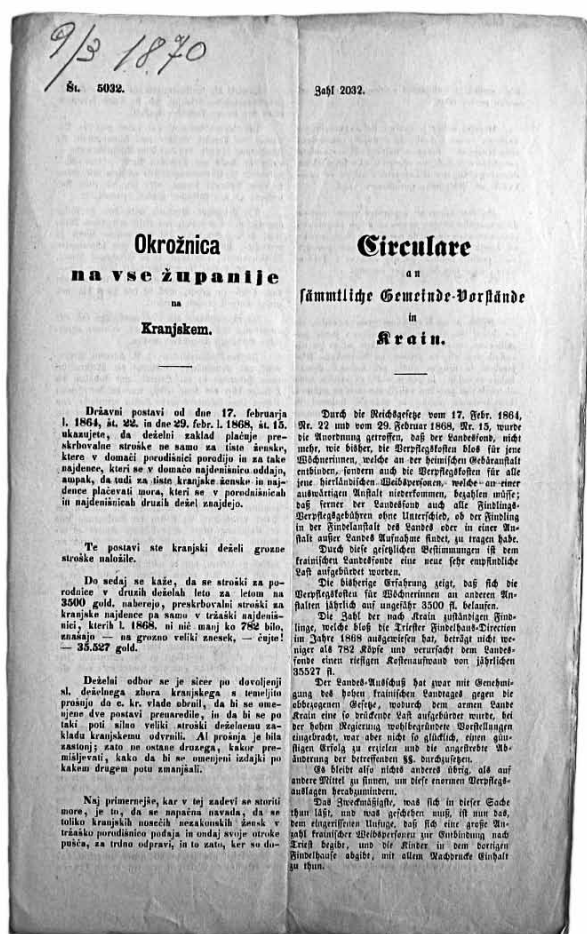
V šesti točki je Voukula sredi decembra 1816 že dvignila naslednjega najdenca v Trstu (Francesca Milocca na ime Marije Bokalin). Po besedah Voukule je ta otrok umrl četrty ali peti dan po prevzetju, še v Trstu, in bil tam pokopan na vojaškem pokopališču brez prijave duhovščini. Tudi njegova smrt naj bi bila posledica bolezni. Oskrbno pogodbo je nato prodala Antonu Ribiču, da bi s kazanjem svojega sina nato sedem let dobival oskrbni denar. Ribič je priznal, da je kupil pogodbo, vendar dejal, da jo je vrnil zetu Voukule, Juriju Ravnikarju, ne da bi jo rabil, ker je izvedel, da je to nezakonito in da je zaradi tega že več ljudi zaprtih in v preiskavi. Spet je obstajal sum umora, dokazov pa ni bilo, zato je bila zadevna preiskava ukinjena. Škoda z zadržano oskrbno pogodbo ni bila storjena, vendar pa so Voukulo obtožili poskusa prevare, ker je prodala pogodbo z namenom goljufije.

V sedmi točki obdolžnice je rejnica *Jera Lovše*, ki smo jo omenili že pri Heleni Makel, novembra 1815 s ponarejenim potrdilom prevzela v Trstu najdenko Tereso Terotti. Tudi ta najdenka je po približno treh tednih umrla zaradi bolezni, v zetovi hiši, v prisotnosti hčere Helene. Istega dne dopoldan je umrl tudi otrok nekega »privatnika«, ki ga je imela *Helena Ravnikar* v oskrbi. Da bi prihranili pogrebne stroške in ohranili oskrbno pogodbo najdenke, so dali oba otroka v eno krsto, pri tem pa seveda najdenko zamolčali. V ta namen je zet Ravnikar naredil malce prostornejšo krsto. Oskrbno pogodbo pa je Voukula prodala že omenjeni Heleni Makel, za katero je vedela, da ima nezakonskega otroka. Zet

Ravnikar je na zaslišanju zanikal, da je bil prisoten, ko je najdenec umrl, prav tako da bi bil pri njem v oskrbi gotovi otrok Marija Frančiška in da bi stesal krsto za obe. Takrat naj bi bil pol dneva odsoten, ko pa se je vrnil, otroka ni bilo več in rekli so mu, da je umrl in da so ga pokopali. Helena Ravnikar pa v tej zadevi ni mogla biti zaslišana, ker je medtem utonila v Savi. Tudi to preiskavo so glede umora zaradi pomanjkanja dokazov ukinili. Ostala je samo goljufija z oskrbno pogodbo in solidarnostna povrnitev škode 6 gld 40 kr s Heleno Makel.

V osmi točki je po izpovedi Voukule kmetica *Mica Knez*, vulgo *Smogur*, svojega zakonskega otroka nesla v Trst, tam ga je *Katarina Tišler* oddala v najdenišnico, ven pa ga je vzela Voukula na podlagi ponarejenega potrdila duhovščine 2. 8. 1814 (ponaredil ga je njen zet Jurij Ravnikar), pod najednišničnim imenom Giacomo Gianchi. Otroka je dala nazaj materi, pogodbo pa obdržala. Otrok je umrl teden dni po vrnitvi in je bil pokopan kot njen v zakonu rojen otrok v župniji Vače. Potrdilo pa je ostalo Voukuli, ki si je nato sposodila oktobra 1814 otroka od neke kmetice (ljublanskega najdenca) iz Šmartna pri Litiji (za 40 kr) in na to pogodbo dobila 13 gld 16 $\frac{2}{3}$ kr. Nato si je septembra 1816 od neke druge ženske ponovno sposodila (za 3 gld) ljubljanskega najdenca in dobila 19 gld 15 $\frac{1}{3}$ kr (skupaj 32 gld 32 kr). V tem primeru je sodišče videlo dve dejanji, in sicer prvič oddajo zakonskega otroka v najdenišnico in njegov ponovni dvig z oskrbno pogodbo, in drugič, uporabo te pogodbe za dvig oskrbnega denarja s kazanjem komisiji povsem drugih otrok. Glede prvega dela je sodišče ponovilo nam že znani sklep z dne 7. 11. 1817, da se prejemanje oskrbnega denarja za kranjske zakonske otroke, ki so oddani tržaški najdenišnici in nato iz nje vzeti z oskrbno pogodbo, ne more smatrati za zločin prevare. Da si povrne izgubo, je najdenišnici ostala samo civilna pravna pot. Povsem druga stvar pa je bila nadaljnja uporaba te pogodbe, to je dvigovanje denarja po smrti tega otroka s kazanjem drugega za pridobivanje oskrbnine, ker je s smrtjo tega otroka ugasnila tudi pravica, če je kakšna (sploh) bila, do nadaljnjega dvigovanja oskrbnine zanj. To pa je bil zločin prevare (§§ 176, 179, 180 kazenska zakonika).

Pod točko devet je Voukula priznala, da je od koncev *Matevža in Neže Krulc* iz Krašnje prevzela njunega zakonskega otroka in ga oddala v Trst. Nazaj v oskrbo pa ga ni mogla dobiti, ker je

Okrožnica odvrča Kranjice od Trsta
(Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,
fond: Občina Kranj, arhivska enota 717)

bil za mesec dni oddan neki dojlji v Trstu. Kasneje ga je pod imenom Elisabeta Egisti prevzela neka ženska iz Kamnika in ga predala z omenjeno pogodbo vred zakoncema nazaj. Zanj sta tudi v letu 1817 dobila oskrbni denar (približno 16 gld). Ker to, kot že vemo, ni bilo kaznivo, so primorskemu guberniju samo poslali zadevne prepise, da lahko, če se bodo za to odločili, izterjajo izdani denar po redni pravni poti.

V deseti točki obtožnice je Voukula priznala, da si je za pridobivanje najdencev iz najdenišnice priskrbel lažna potrdila duhovščine. Te da ji je pisal zet Ravnika (za štiri), neki Tompek (za dva), in še nekdo tretji (za štiri, pred novembrom 1809). Prvega ponarejevalca niso mogli dobiti, ker je bil na begu zaradi ropa – zet se očitno ni ukvarjal samo s ponarejanjem, prav tako niso mogli najti tretjega. Po §12 Občega državlanskega zakonika (ODZ) so bile javne listine samo krstne, poročne in mrliske

knjige, ki so jih vodili župniki in njihovo ponarejanje je bilo kaznivo dejanje prevare (§§176, 177 in 178 lit. d, kazenskega zakonika). Pri ponarejanju potrdil za pridobitev najdenca v oskrbo pa je po mnenju sodišča šlo le za ponarejanje privatne listine in je bilo to lahko kaznivo dejanje le zaradi višine zneska, za katerega bi bila lahko, oziroma je bila, povzročena škoda (§§ 179 in 180). Vendar pa z uporabo teh potrdil najdenišnici ni bila povzročena nobena škoda, ker tako izdani zneski nikakor niso bili večji, kot jih je dobila vsaka rejnica ob predložitvi pravega potrdila (nekaj blaga v naturi, potne stroške in predujem). Po mnenju sodišča je bil to le težak policijski prekršek po § 211, II. del ODZ. Jera Kovič pa je bila v tem primeru obdolžena le sokrivde napeljevanja k dejanju.

Iz zadnje točke obtožnice proti Jeri Kovič izvemo, da je Mica Knez takrat, ko je nesla v Trst svojega zakonskega otroka in ga oddala za najdenca, obenem od tam prevzela tudi pravega najdenca Paola Pannuzzija. Tudi Voukula je takrat prevzela dva druga najdenca in zgodilo se je, da sta zamešali pogodbi za Lucio Bellina (od Voukule) in za Pannuzzija. Oba najdenca od Voukule sta spet umrla, kot vsi njeni »prevzemci«, vendar sta bila ta dva vsaj pokopana kot se je spodobilo. Voukuli je tako ostala pogodba za Pannuzzija in jo je hotela izrabiti. Ravno takrat je bila Neža Markeč vulgo Pouhovka pripravljena oddati svojega zakonskega otroka za najdenca in ga kot takega vzeti nazaj z oskrbno pogodbo. Šla je torej k njej, nadaljevanje zgodbe pa že poznamo.

Kdor ne prizna, je nedolžen

Ob končanem zaslišanju Voukule je sodišče sklenilo, da je vseh sumov umora zaradi pomanjkanja dokazov oproščena, ostalega pa se je nabralo toliko, da je prišlo v poštev kaznovanje po § 182, to je od pet do deset let težke ječe. Pred izrekom sodbe je sodišče upoštevalo še olajševalne in oteževalne okoliščine. Oteževalne so bile, poleg zelo veliko ponovitev, naslednje: Prvič, da so ti njeni načini prevare predstavljali zelo veliko življenjsko nevarnost za najdenca, ker veljavni sistem oddaje najdencev ni predvideval kakšnih posebnih znakov oziroma znamenj, po katerem bi lahko spoznali gotovega najdenca, ki je bil oddan v skrbništvo (žigosanje?! – op. pis.). Za pridobitev oskrbnega denarja je bilo dovolj le pokazati otroka istega spola

in približne starosti. In ker je pri Voukuli sebičnost popolnoma premagala občutek za skrb in dolžnost do otrok, je to začela obiloma zlorabljati. Drugič, da je za dosego teh svojih zločinskih ciljev uporabljala vse mogoče načine, kot so ponarejanje potrdil in izmišljevanje imen lažnih rejníc. Tretjič, da so s takim njenim ravnanjem dolžnosti in obveznosti iz pogodb ostajale popolnoma neizpolnjene. Četrtrič, da je veliko drugih napeljevala in zapeljala v dejanja zločina in težkih policijskih prekrškov in petič, da je poleg več zločinov zagrešila tudi večkrat ponovljene težke policijske prekrške.

Olajševalne okoliščine pa so bile naslednje: Prvič, da je bila kaznovanja vredna lahkomišelnost inšpekcije tržaške najdenišnice, ki bi morala uvideti, da so potrdila lažna, saj so glasila vedno na drugo osebo (Voukula pa je bila ena, oziroma da na splošno niso preverjali, kdo so osebe, ki so se zglasile s potrdili), tako da so jo s tem svojim ravnanjem spodbujali k vedno bolj drznim ponavljanjem dejanj. Drugič, da je v času njenih zločinov v deželi vladala splošna revščina in lahkota, s katero se je dalo na tak način priti do denarja, je predstavljala precejšen vzrok in povod. Tretjič, da je dejstva glede prevar odkrito priznala in četrtič, da je deloma brez svoje krivde, zgolj zaradi zapletenosti te tako razvlečene preiskave, prestajala več kot pet let dolg pripor.

Kriva je bila torej prevar, poskusov prevar in težkih policijskih prekrškov, za kar so jo 30. 9. 1823 obsodili na pet let težke ječe, povrnitev škode in 12 gld za sodbo. Sicer pa so bili vsi sumi umorov zaradi pomanjkanja dokazov ovrženi, sama pa tudi ni ničesar priznala. Sodišče v Ljubljani je tudi predlagalo, da naj se ji zaradi dolgotrajnega preiskovalnega zaprtja kazen zniža na tri leta ječe. To je apelacijsko sodišče v Celovcu tudi upoštevalo in 28. 10. 1823 zaporno kazen znižalo na tri leta, v ostalem pa potrdilo in 18. 11. 1823 so spremenili sodbo še v Ljubljani, tako da naj bi jo izpustili na prostost 18. 11. 1826 opoldan. Zapisali so še, da je drugače zdrava, a šibkega telesa, sposobna prenesti deset udarcev s šibo, težko delo in post. Čeprav lokava in nedostopna, da se zdi skesana.

Obsežna preiskava, začeta leta 1817, je bila s tem končana. Veliko je bilo sumov umorov, vendar niti eden dokazan. Izrečene so bile le sodbe in kazni zaradi prevar (oziroma poskusov in sodelovanja pri

prevarah). Bistveno je bilo torej, da so v rejo oddani otroci zaradi nedokazanega zanemarjanja ponavadi zelo hitro pomrli, potem pa so zločinske rejnice s kazanjem drugih otrok najdenišnični komisiji pobirale oskrbni denar. Posebno zgodbo v tem umazanem pridobitništvu so predstavljali poročeni starši, ki so svoje otroke oddajali v najdenišnico in jih potem jemali nazaj z oskrbno pogodbo (in tujim imenom). Zanimivo pri tem je stališče deželnega sodišča, da to ni zločin prevare, ampak stvar civilnega dela sodišča. Najdenišnico so v takih primerih napotili na civilno tožbo, če je hotela dobiti nazaj na nepošteni način izvaobljeni oskrbni denar. Ali se je najdenišnica odločala za ta korak in bila pri tem uspešna, pa zaenkrat še ne vemo.

Primer iz ljubljanske najdenišnice

S precej drugačnim primerom prevare z oskrbno pogodbo pa se je deželno sodišče ukvarjalo čez približno dvajset let.⁹ V tem primeru je nezakonska mati želela obdržati otroka, dobrotnica, ki ji je pri tem pomagala, pa je tudi želela nekaj zaslužiti. Zgodba je naslednja.

Petindvajsetletna Marija Vajt, rojena v Kranju, je bila samska, še nikdar kaznovana ali v preiskavi. Na zaslišanju je povedala, da je marca 1841 visoko noseča prišla v Ljubljano, kjer je nato 17. 3. 1841 v porodnišnici rodila deklico Jero. Po enem mesecu (še!) je hotela z otrokom oditi iz porodnišnice, kar pa ji niso dovolili, dokler ne najde »doječe osebe«, ki bo prevzela otroka v oskrbo. V ta namen je po nasvetu bolniške paznice prosila za štiriurno odsotnost, kar so ji tudi dovolili. S paznico je nato šla do Engelmanna, kjer je že nekoč prej v Ljubljani nekaj dni stanovala in zaprosila stanovalko iz prvega nadstropja, Frančiško Žumer, ki je imela že svojega dojenca, da bi prevzela v oskrbo še njenega otroka iz ljubljanske najdenišnice. Marija je sicer nameravala vzeti svojega otroka s seboj v Kranj, Frančiška naj bi samo pridobila od župnika potrdilo, da bi z njim lahko prevzela otroka. Frančiška je za to pot zahtevala en goldinar, ki ga je tudi dobila. Čez nekaj ur je prišla Frančiška v porodnišnico s potrdilom in prevzela otroka z oskrbno pogodbo na njeno ime. V stanovanju Frančiške je nato Marija prevzela otroka, da bo šla z njim v Kranj, s Frančiško, ki je obdržala pogodbo, pa sta se dogovorili,

⁹ ARS, AS 307, kazenski spisi F II, del. št. 2090/1843.

Najdenišnico bodo ukinili (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, fond: Občina Kranj, arhivska enota 737)

da jo bo Frančiška vedno obvestila, ko bo čas za prevzem oskrbnega denarja. Takrat ji bo Marija poslala otroka v Ljubljano, da ga bo lahko pokazala komisiji za prevzem oskrbnega denarja. Marija se je nato vrnila z otrokom v Kranj in ga je res tudi trikrat pripeljala nazaj k Frančiški, ko je bilo treba prevzeti oskrbni denar.

Julija 1843 je sodišče vprašalo porodnišnico, ali je glede na obstoječe predpise prepovedano, da nezakonska mati v ustanovi rojenega otroka obdrži v lastni oskrbi in za to prejema skrbniški denar in kolikšen je ta znesek letno. Nadalje kolikokrat in koliko denarja je prejela Frančiška za otroka, ter pod kakšnimi pogoji je bila sklenjena pogodba med najdenišnico in Žumrovo.

Direkcija c. kr. državne in lokalne dobrodelne ustanove je čez en mesec odgovorila, da je Žumrova prejela 28 gld 30 kr in da je od tega dala

Vajtovi 21 gld 13 kr (dokaj pošteno – prip. pis.). Po obstoječih direktivah da naj bi samske matere lahko obdržale novorojene otroke samo v primeru, da so dokazale, da imajo sredstva za njegovo vzdrževanje in vzgojo, kar pa da pri Vajtovi ni bil primer, saj je prišla roditi v ustanovo zastonj, na podlagi ubožnega spričevala. Zato je najdenišnica domnevala, da je tu vstopila Žumrova kot skrbnica, ki je za določeno plačilo pobirala skrbniški denar za Vajtovo, ki seveda sama ni mogla zahtevati tega denarja. Ker je bil ta znesek večji od 25 gld, je bolnišnična direkcija sklepala, da gre po § 179 kazenskega zakonika za prevaro. Vendar pa, kot že vemo, sodišče ni menilo, da gre za zločin prevare in je odstopilo od kazenske obravnave ter vrnilo primer okrajni gosposki v Kranj. To je pomenilo možnost civilne tožbe. Kot lahko vidimo, je tudi v tej zgodbi o materinski ljubezni, ki je hotela obdržati otroka, pritaknilo svoj lonček koristoljubje.

»Die Rollmaschine«

Za konec si pogledjmo še dopis tržaškega guvernerja z začetka naše zgodbe, iz junija 1817.¹⁰ V njem so ljubljanskemu deželnemu sodišču sporočali, da tamkajšnja »inšpekcija civilne bolnice« ni dobila nobenih določenih navodil glede sprejema in oddaje zakonskih in nezakonskih najdenčev v oskrbo. Že od vzpostavitve civilne bolnice, da se poleg vhodnih vrat nahaja »Rollmaschine«, kamor starši, ki se hočejo znebiti nezaželenih otrok, le-te odložijo brez vsakega spraševanja, kdo so oni in čigav je otrok. Potem to »mašino« zavrtijo in v njej se oglasi zvonec, da najdenišnično osebje obvesti o prirastku. Če v »Rollmaschine« poleg otroka ni listka z njegovim krstnim imenom in priimkom, je krščen v najdenišnici in dano mu je poljubno ime. Nato zanj v najdenišnici tako dolgo skrbi do jilja, dokler ga kaka rejnica ne prevzame v oskrbo proti pogodbi, po kateri od najdenišnice vsako leto dobiva denar za oskrbo in obleko, dokler otrok ne doseže sedmega leta starosti in preide v »lastništvo« rejnice. Za to izplačevanje pa je odgovorna inšpekcija civilne bolnice (pravijo, da bo zato vse potrebne informacije preiskovalnemu komisarju dal gotovi inšpektor Gabriel Martinič).

¹⁰ ARS, AS 307, kazenski spisi F III, fasc. Inquisition Haus 1816-1820, del. št. 78/1817.

Takšen je bil torej začetek sirotinske poti pravega najdenčka – v »rolmašini«. Če ni imel pri sebi listka z imenom, so mu ga dali v najdenišnici, pri čemer sta se ime in priimek (italijanska) vedno začnjal z isto črko. To lahko razberemo tudi iz priložene kopije sprejemnega vpisnika (»vhodnega delovodnika«) tržaške najdenišnice.¹¹ Na teh straneh najdenišničnega vpisnika imamo najprej primer »pravega« najdenca, ki je bil zavrt v kos rožaste svile, kar je mogoče pomenilo, da je bil otrok odložen bolj zaradi sramote, kot zaradi revščine. Naslednje tri najdenke so bile odložene brez kakšnih dodanih posebnosti. Pri ženskah, ki so rodile v najdenišnici je navedena babica, zaveden pa je tudi primer, ko je mati prinesla že krščenega otroka, in se pri oddaji ni skrivala. Ostali so bili seveda krščeni v najdenišnici. Pri najdencih je naveden datum izpostave, pri ostalih datum rojstva. V ta vpisnik so vpisovali tudi datum oddaje v rejo in kraj ter datum smrti. Preživele so oddali presenetljivo hitro, z navedene strani so bili oddani štirje (zadnji v treh mesecih in pol), pet pa jih je umrlo še pred oddajo (najdlje en mesec po rojstvu). Zapisana je tudi kasnejša smrt dveh od oddanih – dve in tri leta po oddaji v rejo.

»Izhodni delovodnik« nam pove najprej ime rejenca in njegovo dejansko starost, ki so jo seveda vedeli le pri oddancih, za prave najdenke pa je bila rezervirana rubrika »približna starost«. To se ujema tudi z imeni in priimki, ki se pri pravih najdencih začnajo z isto črko in so vedno italijanski, pri ostalih pa so »normalni«. Sledil je datum oddaje v oskrbo, ime in priimek skrbnice in v naslednji rubriki ime njenega moža in njegov poklic. Rejniki z vzorčne strani so bili vsi kmetje oziroma podeželani. Za tem so še krajevne rubrike, datum dokončnega izstopa najdenca iz oskrbe ter še rubrike za datum smrti najdenca, predajo v drugo oskrbo in vrnitev naravni materi. Od šestih primerov so tudi na tej strani trije umrli preden so prerasli oskrbo (starost desetih let). Na vzorčni strani je glede na rubriko vpisa datuma rojstva samo en pravi najdenec – Albino Albanini, ki je bil na »vhodnem« vzorcu oddan na »rolmašino« v rožasti svili. Tega so oddali v oskrbo v Davčo, vendar je kasneje prešel k drugemu skrbniku, kjer se je poročil z domačo hčerjo in prevzel posest, jo kmalu prodal in se pre-

selil, malce pa se je spremenil tudi njegov priimek – v Albinini. Glede na povečini žalostne zgodbe tržaških in ljubljanskih najdencev je bil ta, praded pisca tega prispevka, eden srečnejših.

V Ljubljani so najdenišnico ukinili sredi leta 1871 (ne pa tudi porodnišnico). Najdenišnico so ukinili zaradi varčevanja, vendar so v okrožnici županstvom zadevo skušali predstaviti rahlo drugače: »Da je sl. deželni odbor odstranil najdenišnico, to je, tisto napravo, po kateri so se nezakonski otroci (najdenci) 10 let na deželne stroške redili, primoralo ga je prepričanje po skušnjah večletnih, da najdenišnice ne zadostujejo blagemu namenu, po katerem so se napravile nekdanj, kajti one ne ovirajo in ne zmanjšujejo hudodelstev detomorstva, izpoloževanja otrok in odganjanja telesnega sadu; v drugem obziru pa nič ne koristijo najdencem samim, kajti zavoljo slabega njihovega oskrbovanja na telesu in duši hiraajo ali celo pomrjo; dežela naša pa mora plačati za rejo njihovo neizmerne stroške, vsako leto čez 60.000 goldinarjev. Da sami ti stroški se poplačajo, treba je po 6 odstotkov priklade na zemljiške, hišne in druge direktne davke nakladati našim ljudem (...)

Vrh vsega tega je pa tudi še to pomisliti, da veliko nezakonskih otrok **premožnih očetov** je do sehmaj dohajalo v najdenišnico, kjer so se izrejali na deželne stroške, to je, na stroške onih ljudi, ki davke plačujejo; očetje tacihi otrok pa so skriti ostali in namesti njih je dežela prvih 10 let plačevala stroške, potem pa, če si sami niso mogli kruha služiti, so prišli na glavo tisti občini, v kateri je **mati** doma (...)

Naposled ponavlja deželni odbor prošnjo do vseh županov naših, naj na vso moč pripomorejo v to, da se dežela znebi silnih stroškov, ob enem pa, da se s krščansko ljubeznijo ravna z ženskami, ki so večidel nedolžne pregreška, zaradi katerega one in njih otročiči velike nadloge trpijo.«¹²

»Najdenišnico« so ukinili, nezaželeni otroci pa so se še vedno rojevali. Mnogi med njimi so še nadalje našli zatočišče v rejništvu, po katerem je bil vedno znan »moravški konec«, in je menda še danes.

¹¹ Državni arhiv v Trstu (Archivio di Stato di Trieste), fond: Ospedali Riuniti di Trieste – Serie orfani ed esposti, delovodnika št. 6 in št. 17.

¹² ZAL, KRA 2, a. e. 731.

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije*, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj*, ZAL KRA 2, Občina Kranj
- Državni arhiv v Trstu (Archivio di Stato di Trieste)*, fond: Ospedali Riuniti di Trieste – Serie orfani ed esposti
- Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey=Uebertretungen* (druga izdaja), Dunaj, 1815
- Golec, Boris:** Tržaški in ljubljanski najdenčki v Kumljanskih hribih. *Kronika*, let. 37 (1989), št. 3
- Hrženjak, Durda:** »Al te je treba bilo, al ne, vedno bom srčno ljubila te«: analiza zapisnikov ljubljanske najdenišnice in porodnišnice na prelomu 18. stoletja. *Znanstveni posvet Zgodovina socialne politike, socialnega dela in izobraževanja za socialno delo v Sloveniji. Zbornik povzetkov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2005

Zusammenfassung

BLUTBEFLECKTE PFLEGEMÜTTER

Fälle von Missbrauch bei Pflegschaften in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Die Findelhäuser in Laibach und Triest waren ein Ergebnis der verstärkten Sorge für die soziale Sicherheit in der Epoche des Josephinismus. Damals bekamen sowohl Laibach (1788) als auch Triest ein eigenes Findelhaus. „Echte“ Findelkinder gab es in diesen Findelhäusern jedoch kaum, meistens handelte es sich um uneheliche Kinder, die von ledigen Müttern in Notsituationen in den Findelhäusern abgegeben bzw. meist auch dort zur Welt gebracht wurden. Aus Angst, dass die Schande der Schwangerschaft und unehelichen Geburt in der heimischen Umgebung bekannt wird, gingen Frauen aus Krain häufig lieber in das entferntere Triest gebären als in das nahe Laibach. Oft begaben sich daher Krainerinnen längere Zeit vor dem Geburtstermin nach Triest, wo sie gewöhnlich auch das Neugeborene zurückließen.

Für echte Findlinge befand sich im Triestiner Findelhaus neben der Eingangstür die sogenann-

te „Rollmaschine“, wo Eltern ohne Preisgabe ihrer Identität unerwünschte Kinder loswerden konnten. Sie legten die Kinder hinein, drehten die „Maschine“ und dabei ertönte auch eine Glocke, damit man im Findelhaus wusste, dass Zuwachs da war. Die Findelhäuser gaben diese Kinder dann in bezahlte Pflege aufs Land, wo sie recht gern genommen wurden, da sie regelmäßige Jahreseinkünfte bedeuteten. Dabei konnte es auch zum Missbrauch kommen, wenn Findlinge starben, ihre Pflegeeltern jedoch weiterhin Pflegegeld bekamen, da sie der Kommission des Findelhauses statt der verstorbenen Waisen andere Kinder zeigten. Im Fond des Landesgerichtes in Laibach befinden sich Gerichtsakten aus den Jahren 1817 bis 1823 über eine Gruppe von Schurken, die sich mit solchem „Erschleichen“ von Findelhausgeld befassten.

Erstmals stößt man auf diese bedauernswerten Vorfälle in Gerichtsakten aus dem Jahr 1817, als der Untersuchungsreferent des Landesgerichtes zunächst nur das Auffinden einer Kinderleiche im Fluss Sava zu untersuchen hatte. Die Ergebnisse der Untersuchung deckten weitreichende Hintergründe auf und die Untersuchung wurde auf alle Triestiner Findlinge ausgedehnt. Eine besondere Zentrale Hofkommission zur Ermittlung von Verbrechen des Aussetzens und Ertränkens von Kindern wurde eingerichtet. Dem Gubernium wurde auferlegt, in Zusammenarbeit mit dem Gericht diese unmenschlichen Taten aufzudecken und die Schuldigen ihrer gerechten Strafe zuzuführen. Dabei kooperierte das Krainer Gubernium auch mit dem Triestiner Gubernium und den Pfarren jener Orte, in denen die Findelkinder zur Pflege untergebracht waren.

Und tatsächlich wurden Verbrechen entdeckt, von denen man zuvor nicht die leiseste Ahnung gehabt hatte. Wie die Untersuchungen zeigten, handelte es sich anscheinend um unterschiedliche Formen des Tötens, genauer gesagt des gewaltsamen Handelns, bei dem man die Findlinge weder ernährte noch pflegte – ihre Grundbedürfnisse wurden vernachlässigt und sie wurden der Kälte ausgesetzt. Weiters kam es zu vielerlei Betrügereien: Verheiratete Paare gaben ihre ehelichen Kinder in das Findelhaus und nahmen sie dann per Vertrag als Findlinge wieder zu sich; es wurden Findlinge erneut abgegeben, um einen neuen Vertrag zu bekommen; es wurde mit Verträgen für verstorbene

oder (erneut) abgegebene Kinder gehandelt oder es wurden die für die Aufnahme eines Findelkindes bzw. einen Vertragsabschluss nötigen Bestätigungen gefälscht.

Mittlerinnen brachten die unglücklichen Kinder aus Triest in verschiedene Orte, wobei das Zentrum des ganzen Geschehens Moravče war. Der Gerichtsreferent Laurin schrieb zu Beginn des Juni 1817 ans Gubernium, die Zahl der in verschiedenster Weise Involvierten habe sich so erhöht, dass sie für die Dauer der Verhöre im nahe gelegenen Schloss Tuštanj eingesperrt und untergebracht werden. Tatsächlich handelte es sich um rund hundert verhörte Personen, die meisten unter dem Verdacht des Betrugs. Rund zwanzig, denen auch Morde vorgeworfen wurden, wurden zu weiteren Verhören nach Laibach überstellt. Diese Verhöre zogen sich für die Hauptverdächtigen bzw. Verbrecherinnen bis ins Jahr 1823, als schließlich die Urteile gefällt wurden.

Die umfangreiche im Jahr 1817 begonnene Untersuchung war damit beendet. Es gab zahlreiche Verdachtsfälle auf Mord, doch konnte kein einziger

bewiesen werden. Lediglich Urteile und Strafen für Betrug bzw. versuchten Betrug oder Mitwirkung an Betrug wurden ausgesprochen. Zusammenfassend kann festgestellt werden, dass die in Pflegschaft gegebenen Kinder aufgrund von – nicht bewiesenen – Vernachlässigungen meist sehr bald starben, worauf die verbrecherischen Pflegemütter durch Vorzeigen anderer Kinder vor der Findelhauskommission weiterhin Pflegegeld lukrierten. Ein eigenes Kapitel dieser schmutzigen Geschichte der Gewinnsucht waren verheiratete Eltern, die ihre Kinder ins Findelhaus gaben und sie dann mit einem Pflegschaftsvertrag (und fremdem Namen) wieder zurück in Pflege nahmen. Interessant ist der Standpunkt des Landesgerichtes, wonach es sich hierbei nicht um das Verbrechen des Betrugs handelte, sondern um eine zivilrechtliche Angelegenheit. In solchen Fällen wurde das Findelhaus auf eine Zivilklage verwiesen, wenn es das auf unehrliche Weise erschlichene Geld zurückbekommen wollte.

Schlagwörter: Findelkinder, Pflegschaft, Moravče, Sozialgeschichte, Kriminalität, Strafgerichtsbarkeit, 19. Jahrhundert